

Artykuły (Articles)

Uwagi o występowaniu *Aeshna affinis* Vander L. w województwie lubelskim

Paweł BUCZYŃSKI

Notes on the occurrence of Aeshna affinis Vander L. in the Lublin region. – Fifteen new localities of *Aeshna affinis* are given from the Lublin district (SE Poland). Data about the occurrence of the species in this region is compiled and discussed. *A. affinis* has been recorded more frequently, especially in the last years. Clear abatement towards the north and strong preferences for river valleys (81% of localities) as well as warm and shallow waters (95%) were observed. The occurrence of this species mainly in river valleys can be associated with the using them as migration tracks. The main track is probably the River Bug valley (>50% of localities).

Wstęp

Aeshna affinis jest gatunkiem śródziemnomorskim (DÉVAI 1976), w naszej części kontynentu migrantem: imagines wędrując na północ, pojawiają się regularnie w Europie środkowej. Obserwuje się rozród, łowi larwy i wylęgle z nich imagines, ale te populacje z reguły nie przeżywiają zimy.

Do niedawna *A. affinis* była w Polsce bardzo rzadka. Zmieniło się to w poprzedniej dekadzie, gdy odnotowano jej częstsze występowanie i przeżywanie przez niektóre populacje zimy (BERNARD, SAMOŁĄG 1994; BUCZYŃSKI 1999; BERNARD i in. 2002b). Wobec zmiany statusu gatunku, ostatnio (BERNARD i in. 2006) zaproponowano usunięcie go z polskiej Czerwonej listy zwierząt, na której znajduje się w kategorii LC („gatunek ostatniej troski”) (BERNARD i in. 2002a).

Mimo tej „degradacji” z rangi faunistycznego i zoogeograficznego rarytasu do roli mniej lub bardziej lokalnej ciekawostki, wciąż warto śledzić pojawianie się *A. affinis* w Polsce. W niniejszej pracy chcę przedstawić dotychczas niepublikowane stanowiska z terenu województwa lubelskiego i podsumować wiedzę o występowaniu omawianego gatunku na tym obszarze.

Metody i materiał

Materiał zebrano w latach 1995-2006, podczas różnych projektów faunistycznych i ekologicznych realizowanych w województwie lubelskim. Prowadzono obserwacje imagines z uwzględnieniem: liczebności, zachowań rozrodczych i występowania osobników juwenilnych. Systematycznie łowiono także larwy i zbierano wylinki.

Wykorzystano też materiał zebrany przez Dr. inż. Przemysława Stachyrę podczas badań nad biologią żołą (Merops apiaster L.).

Wyniki

Poniżej podano 15 nowych stanowisk *Aeshna affinis*, z użyciem następujących skrótów i symboli: rp – rezerwat przyrody, ♂ – samiec, ♀ – samica, L – larwa, Ex. – wylinka. Jeśli nie tego nie zaznaczono, materiał zebrał i oznaczył autor pracy.

1. Staw Pogorzelec 2 km E-SE od wsi **Gwzdów**, śródlęśny, dystroficzny, UTM: EB81 – 12 VIII 1998, 2 LL.

2. Torfowisko przejściowe przy Górze Kowalikowa (1,2 km E od wsi **Szklarnia**), EB90 – 11 VII 1996, 1 ♂ (terytorialny) nad wysychającym oczkiem wodnym.

3. **Momoty Górne**, staw rybny w rp „Lasy Janowskie”, FB00 – 30 VII 1996, 1 ♂ (terytorialny), 17 IX 1996, 2 LL, leg. R. Stryjecki.

4. **Ignatówka**, rozległa piaskownia śródlęśna ze zbiornikami wodnymi, FB20 – 28 VII 2005, 4 ♂♂ polujące nad piaszczystą drogą prowadzącą do wyrobiska.

5. **Lublin**, dzielnica akademicka UMCS i Akademii Rolniczej, Plac Raabego i Czugały, FB07 – 14 VIII 2005, 1 ♀ polująca nad trawnikiem.

6. **Lublin**, dzielnica LSM, koło Domu Studenta Zaocznego UMCS, FB07 – 8 VIII 2005, 1 ♀ polująca nad trawnikiem.

7. Dolina Krzywej Rzeki (Ciemięgi) ok. 1 km W od wsi **Zalesie**, okresowy zbiornik na skraju lasy mieszanego i łąki, FB19 – 23 V 2006, 5 LL.

8. **Samokłęski**, stawy rybne, FB09 – 17 VIII 2005, 1 ♂ (terytorialny).

9. **Ślipcze**, dolina Bugu, okresowe rozlewiska łąkowe w zakolu Bugu, KS82 – 30 VI 2005, 2 Exx.

10. **Gródek**, dolina Bugu, skarpa lessowa pod gniazdem żołą, GB02 – 4 VIII 2003, 1 ♂ (martwy), leg. P. Stachyra.

11. **Strzyżów**, dolina Bugu, skarpa lessowa pod gniazdem żołą, KS93 – 1 VIII 1999, 1 ♂ (martwy), leg. P. Stachyra.

12. **Szuminka**, dolina Bugu, okresowy i trwały zbiornik łąkowy, FC71 – 13 VII 2006, kilka ♂♂, terytorialnych i polujących nad łąką.

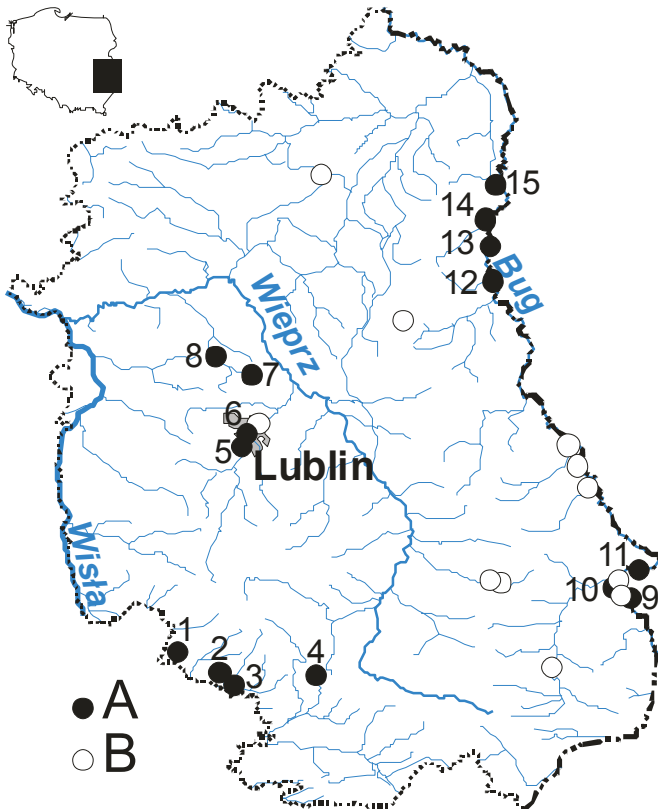
13. **Pawłuki**, dolina Bugu, eutroficzne starorzecze Bugu na łące, FC72 – 13 VII 2006, kilka terytorialnych ♂♂.

14. **Dolhobrody**, dolina Bugu, starorzecze w olsie, częściowo eksponowane na słońce, FC72 – 13 VII 2006, 1 terytorialny ♂.

15. **Jableczna**, dolina Bugu, eutroficzne starorzecze na łące przy zabytkowej cerkiewce, FC84 – 25 VIII 2005 i 13 VII 2006, każdorazowo kilka terytorialnych ♂♂.

Dyskusja

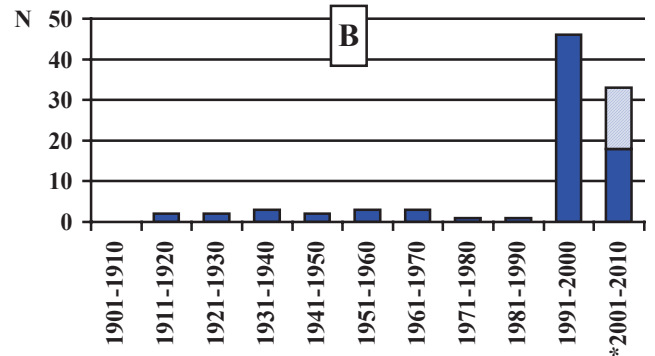
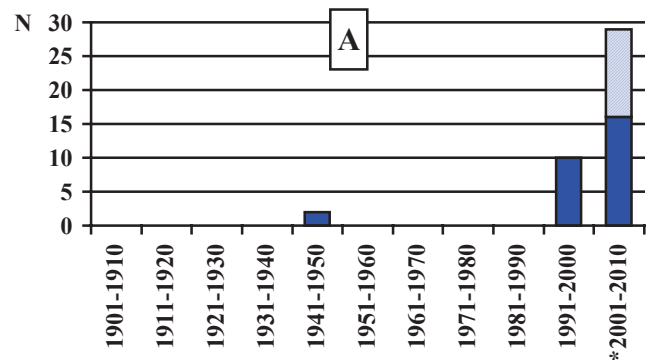
Zsumowanie danych nowych i z piśmiennictwa (BAZYLUK 1947, 2002; URBAŃSKI 1948; BUCZYŃSKI 1996a, 1996b, 1999, 2003, 2006; WYBRANIEC 2006) daje 26 stanowisk *A. affinis*, podanych dotąd z tere-nu województwa lubelskiego (Rys. 1).



Rys. 1. Stanowiska *Aeshna affinis* stwierdzone dotąd na Lubelszczyźnie: A – nowe stanowiska (numerycja jak w tekście), B – dane literaturowe.

Fig. 1. Localities of *Aeshna affinis* known hitherto in the Lublin region: A – new records (numbering like in the text), B – literature data.

Poza obserwacjami nad stawami w Siemieniu (BAZYLUK 1947, 2002) i ogólną wzmianką u URBAŃSKIEGO (1948), wszystkie doniesienia pochodzą z okresu po 1990 r. Jednak, niestety, dane historyczne o ważkach województwa są za skąpe, by analizować stopień nasilenia pojawów *Aeshna affinis*, choć takie nasilenie niewątpliwie ma miejsce. Jest to widoczne np. przy porównaniu liczb stwierdzeń w poprzedniej i bieżącej dekadzie. Odpowiada to trendom ogólnokrajowym, a nawet je przewyższa (przegląd u BERNARDA i in. 2002b oraz późniejsze dane: TOŃCZYK 2004; TOŃCZYK, PAKULNICKA 2004; WYBRANIEC 2006; dane w tej pracy) (Rys. 2).



Rys. 2. Stanowiska *Aeshna affinis* w województwie lubelskim (A) i Polsce (B). (* Ekstrapolacja na podstawie danych do VII 2006).

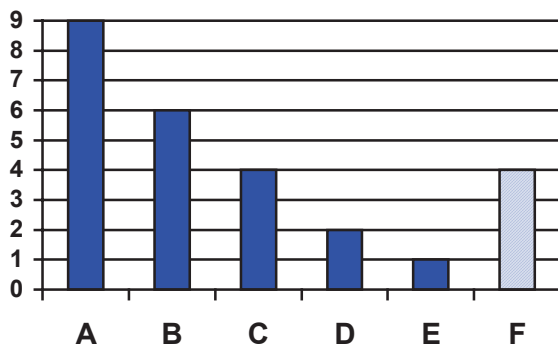
Fig. 2. Localities of *Aeshna affinis* in the Lublin district (A) and in Poland (B). (* Extrapolation on the basis of the data up to July, 2006).

Obraz rozmieszczenia gatunku przedstawiony na Rys. 1 zapewne nie w pełni odpowiada rzeczywistej proporcji liczb stanowisk w poszczególnych obszarach województwa – przynajmniej po części ilustrując żartobliwe powiedzenie, że najciekawsza fauna występuje w miejscach zamieszkania badacza (w tym przypadku: w Lublinie i okolicach) oraz tam, gdzie prowadzono regularne badania (w Lasach Janowskich, dolinie Bugu, Lublinie i okolicach). Choć w ostatnich dwóch dekadach województwo lubelskie stało się jednym z najlepiej zbadanych odonatologicznie obszarów Polski (BERNARD i in. 2002b), niektóre jego części wciąż nie zostały jeszcze spenetrowane. Mimo to można odnotować pewne prawidłowości.

Przede wszystkim widać spadek liczby stanowisk na linii północ-południe, typowy dla gatunków „południowych”.

Druga, wyraźna prawidłowość to występowanie *Aeshna affinis* głównie w dolinach rzek, zwłaszcza dużych – aż 54% stwierdzeń pochodzi z doliny Bugu. Jednak mamy też stanowiska w dolinach mniejszych rzek w dorzeczu Wieprza (Wolicy, Bystrzycy Lubelskiej, Krzywej Rzeki, Mininy, Tyśmienicy) i Sanu (Czartosowej, Rakowej). Ogółem w dolinach rzek leży 81% znanych stanowisk.

Rozwój larw *Aeshna affinis* jest szybki i krótki: przeobrażenia zaczynają się pod koniec czerwca (BERNARD, SAMOŁĄG 1997; dane w tej pracy). Koło Poznania wylęg kończył się w lipcu (BERNARD, SAMOŁĄG 1997), na tym tle terminy odłowu larw na stanowiskach 1. i 3. są bardzo późne. Można przypuszczać, że przynajmniej na stanowisku 3. nie doszło do przeobrażenia. Podobne obserwacje w tym samym zbiorniku i w tym samym sezonie poczynił autor tej pracy dla innej ciepłolubnej ważki, *Sympetrum depressiusculum* (Sél.).



Rys. 3. Siedliska *A. affinis* w województwie lubelskim: A – drobne zbiorniki naturalne, B – stawy rybne, C – starorzecza, D – piaskownie, E – torfowiska, F – stwierdzenia z dala od wody.

Fig. 3. Habitats of *A. affinis* in the Lublin district: A – natural small water bodies, B – fish ponds, C – oxbow lakes, D – sand pits, E – peat bogs, F – far from water.

Takie tempo rozwoju warunkuje termofilność larw, za czym może iść preferowanie wód w dolinach rzek – których krajobraz ma obecnie, w epoce ich intensywnego wykorzystania rolniczego, zwykle charakter otwarty. Wskazują na to też preferowane siedliska: wszystkie stanowiska, na których notowano *A. affinis* nad lub w zbiorniku wodnym, to wody płytkie i ciepłe (Rys. 3). Innym wyjaśnieniem jest rozprzestrzenianie się gatunku przez indywidualne migracje: doliny rzek są dla *A. affinis*, jak i innych „południowych” gatunków ważek, korzystnymi szlakami migracyjnymi. Wskazują na to dane z części doliny Bugu o przebiegu południowym oraz ich zestawienie z obserwacjami niektórych gatunków w Polsce północno-wschodniej (JÖDICKE 1999; KALKMAN, DIJKSTRA 2000; THEUERKAUF, ROUYS 2001; BUCZYŃSKI 2006).

Można założyć, że jeśli obecnie obserwowane tendencje w regionalnej i krajowej odonatofaunie utrzymają się, *Aeshna affinis* w krótkim czasie dołączy do gatunków regularnie stwierdzanych w dużej części Polski. Taki stan rzeczy już ma miejsce w niektórych południowych regionach kraju.

Podziękowania

Dziękuję Dr. inż. Przemysławowi Stachyrze za przekazanie dorosłych ważek z pokarmu żołąny, jak też Dr. Grzegorzowi Tończykowi za cenne uwagi do pierwszej wersji pracy.

Piśmiennictwo

- BAZYLUK W. 1947. Projekt rezerwatów torfowiskowych w okolicy Siemienia (powiat Radzyń Podlaski, województwo lubelskie). *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 3 (3/4): 58-61.
- BAZYLUK W. 2002. Materiały do fauny ważek (Odonata) okolicy Siemienia w województwie lubelskim. *Nowy Pamiętnik Fizjograficzny*, 1 (1): 45-52.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., ŁABĘDZKI A., TOŃCZYK G. 2002a. Wążki Odonata. [w:] Z. Głowaciński (red.), *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce*. Wyd. Instytutu Ochrony Przyrody PAN, Kraków: 125-127.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. 2002b. Present state, threats and conservation of dragonflies (Odonata) in Poland. *Nature Conservation*, 59 (2): 53-71.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. 2006. Wążki jako przedmiot ochrony i narzędzie waloryzacji w Polsce: stan bieżący. [w:] P. Buczyński (red.), *Ochrona owadów w Polsce – Badania entomologiczne a obecna sytuacja prawna i organizacyjna ochrony przyrody*. Materiały konferencyjne. Zwierzyniec, 3-4 lipca 2006. Polskie Towarzystwo Entomologiczne, Poznań: 19.
- BERNARD R., SAMOŁĄG J. 1994. *Aeshna affinis* (Vander Linden, 1820) in Poland (Odonata: Aeshnidae). *Opuscula Zoologia Fluminensia*, 118: 1-7.
- BERNARD R., SAMOŁĄG J. 1997. Analysis of the emergence of *Aeshna affinis* Vander Linden, 1823 in the vicinity of Poznań, western Poland (Odonata: Aeshnidae). *Opuscula Zoologia Fluminensia*, 153: 1-12.
- BUCZYŃSKI P. 1996a. Wążki (Odonata) Poleskiego Parku Narodowego. *Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody*, 16 (2): 41-62.
- BUCZYŃSKI P. 1996b. Nowe stanowiska ważek (Odonata) ze wschodniej części Wyżyny Lubelskiej. *Wiadomości Entomologiczne*, 15 (1): 5-11.
- BUCZYŃSKI P. 1999. Dragonflies (Odonata) of sandpits in south-eastern Poland. *Acta Hydrobiologica*, 41 (3/4): 219-230.
- BUCZYŃSKI P. 2003. *Aeshna affinis* (Vander L.) (Odonata: Aeshnidae) w dolinie Bugu w roku

2000. Wiadomości Entomologiczne, 22 (1): 48-49.
- BU CZYŃSKI P. 2006. General notes about the dragonfly (Odonata) fauna of the River Bug valley in the Lublin Region (SE Poland). [w:] R. Buchwald (Red.), Habitat selection, reproductive behaviour and conservation of central-European dragonflies (*Odonata*). Proceedings of the 23rd Annual Meeting of the „Association of German-Speaking Odonatologists (GdO) at Oldenburg (Lower Saxony, Germany), 19.-21.3.2004. Aschenbeck & Isensee Universitätsverlag, Oldenburg: 73-80.
- DÉVAI G. 1976. A magyarországi szitakötő (Odonata) fauna chorológiai elemzése. Acta Biologica Debrecina, 13 (suppl. 1): 119-157.
- JÖDICKE R. 1999. Libellenbeobachtungen in Podlasie, Nordost-Polen. Libellula, 18 (3/4): 31-48.
- KALKMAN V.J., DIJKSTRA K.-D.B. 2000. The dragonflies of the Białowieża area, Poland and Belarus (Odonata). Opuscula Zoologica Fluminensia, 185: 1-19.
- THEUERKAUF J., ROUYS S. 2001. Habitats of Odonata in the Białowieża Forest and its surroundings (Poland). Fragmenta Faunistica, 44: 33-39.
- TOŃCZYK G. 2004. Ważki terenów zurbanizowanych – Odonata Parku im. Józefa Piłsudskiego w Łodzi. [w:] P. Buczyński, E. Serafin, A. Ptaszyńska (red.), Badania ważek, chrząszczy i chruścików na obszarach chronionych. Materiały II Krajowego Sympozjum Odonatologicznego, XXIX Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE, III Seminarium Trichopterologicznego, Urszulin, 21-23.V.2004 r. Wydawnictwo MANTIS, Olsztyn: 37.
- TOŃCZYK G., PAKULNICKA J. 2004. Wstępna analiza wybranych grup owadów wodnych (Odonata, Heteroptera i Coleoptera) Łodzi. [w:] P. Indykiewicz, T. Barczak (red.), Fauna miast Europy Środkowej 21. wieku. Wyd. LOGO, Bydgoszcz: 95-101.
- WYBRANIEC K. 2006. Wstępne wyniki badań ważek gminy Skierbieszów. Odonatrix, 2 (1): 17-19.
- URBAŃSKI J. 1948. Krytyczny przegląd ważek (Odonata) Polski. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sec. C, 3 (11): 289-317.



Notatki (Notes)

Przygoda z *Somatochlora sahlbergi* Trybom, 1889

Szymon Śniegula

The adventure with *Somatochlora sahlbergi* Trybom, 1889. – At the beginning of July 2004, I reached a decision to challenge myself and bike 4,5 thousand km one way in order to search for the population of *Somatochlora sahlbergi*. This happened in gorgeous regions of north-western Canada. The adventure started in Calgary (51° N) and ended in Inuvik (68° N). The search for treeline emerald started from the 28th day of my trip, from a place where a paved road transfers to a gravel road called Dempster Highway. The gravel highway stretches from 64° N to Inuvik. It runs through subarctic tundra and is underlain by permafrost. The investigation took place on meso and oligotrophic ponds, peat bogs and along creeks. The weather conditions and the date were adequate to see flying *S. sahlbergi*, but investigations usually ended by observations of another Odonata, mostly from families *Aeshna* and *Enallagma*. On August 2nd, while checking a small (8 x 4m) and approximately 1,3m deep peat bog located on the North slope of the Ogilvie Mountains range, a single male of *S. sahlbergi* was noticed. In addition to *Sphagnum* moss and lichens, the pond was surrounded also by single sedges and in a farther distance by low spruce trees and shrubby birch. The male was patrolling open wa-

ter, sometimes criss-crossing the pond over the water surface. The observations lasted 15 minutes, until treeline emerald left the pond and flew to the evergreen forest. *Somatochlora sahlbergi* is a far north dragonfly. It requires deep, cold water that is surrounded by moss but not necessary *Sphagnum*. Because of the severe climate, the right habitats are hard to check by scientists. Currently, it is hard to say how big is the whole population and in what degree this species is endangered. It should be noticed that treeline emerald would be probably a good indicator for environmental changes caused by global warming and in North Norway additionally, by acid rains.

Wprowadzenie

Pokonałem 8,5 tysiąca kilometrów na rowerze, głównie po to, żeby delektować się obserwacją patrolującego samca *Somatochlora sahlbergi* Trybom przez niecałe 15 minut. A stało się to w prześlicznym rejonie północno-zachodniej Kanady, na terytorium Yukon.

Wyprawa zaczęła się w olimpijskim mieście Calgary (51° N) a zakończyła w mieście Inuvik

ISSN 1733-8239

Odonatrix

Biuletyn Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
Bulletin of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society

Rok 2, numer 2 (lipiec 2006)



Polskie Towarzystwo Entomologiczne – Sekcja Odonatologiczna
Zakład Zoologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie